

KULTURVÄRDEN

I TRYCKT FÖRVAR

KB:s samlingar växer nedåt

FÄRGAD DEBATT

Vilken är slottets rätta kulör?

ARKIVERAD GULDGRUVA

Vi tar en titt i SFV:s ritningsarkiv

K

VERKTYG FÖR KONSTVERK

Träskulptören visar sina favoriter

LEVDE MED DÖD KUNG

Drottningen som älskade sorgen

PÄRLOR STIGER FRAM

Nyskyltat på Marstrand

Stockholms slott bjuder in till

HANDARBETE

UPPLEVELSERNA BERIKAR LIVET

Ett nytt år har kommit och nya möjligheter dyker hela tiden upp. I mitt yrke är livet fullt av kulturupplevelser och det är jag mycket tacksam för. Förra året besökte jag bland annat Carlstens fästning och fick ta del av dess mörka historia, jag fick utforska blindgångar och tunnlar på Karlsborgs fästning som sfv-värd under Hemliga rum och gick på en guidad visning på Hallwylska palatset, där dräkter visades från den lovprisade tv-serien Downton Abbey.

Det fina i kråksången är att det här kan vi alla göra. Kulturarvet finns där för dig, du är delägare och du kan besöka de flesta av de platser vi berättar om i Kulturvärden och som finns både på webben och i appen Sevärt. Men i tidningen och på webben kan vi också ta dig med till platser dit du inte alltid kan ta dig fysiskt.

I det här numret tar vi dig med till Stockholms slott och den gigantiska restaurering, som kommer att pågå till de flesta av oss är pensionerade. Men vi passar också på att ströva runt på Marstrand. Ön har inte bara en mörk fästningshistoria utan bjuder även på det fina konstgalleriet i Södra strandverket och har mycket vackra promenadstigar, som står nyskyttade med information inför sommarens besök.

Så njut av den annalkande våren och ta dig ut och strosa i kulturarvet.

Trevlig läsning!
MIA FERNLUND
Chefredaktör

FOTO JEANETTE HÄGGLUND

FOTO MARIA NYBERG

Vasamuseet växer

På Vasamuseet, Sveriges mest välbesökta museum, riggas det för fullt inför vårens invigning av den nya tillbyggda entrén. Vad är Statens fastighetsverks målsättning, Vanja Knocke, projektledare?

– Vi bygger om och bygger till, så att fler besökare kan tas emot samtidigt. Vi vill bygga bort de långa köerna vid entrén och minska trängseln som uppstår på vissa ställen inne på museet. Samtidigt ska museet behålla det

jämna klimat som Vasa behöver. Vasamuseet är ett framstående exempel på nutida arkitektur, och målet är självklart att kompletteringen ska hålla samma klass.

Vad är det som byggs?

– Vi får en entréhall, där man kan samlas före besöket, så att man slipper stå utomhus och vänta. Men det blir också en bättre butik, fler toaletter och en ny utställningshall för tillfälliga utställningar. Det ger Vasamuseet en välkommen möjlighet att samarbeta kring utställningar med andra museer.

Är det något inne i museihallen som är nytt?

– Nästan alla besökare stannar upp och tittar på Vasas imponerande akterspegel. Vi har utökat golvytan vid aktern och byggt en ny gradäng, där man kan samla skolklasser och andra grupper. Där butiken ligger i dag blir det också ett nytt matsäcksrum för barnen. Nu när det nya aktergalleriet är klart, tror jag att få besökare lägger märke till att vi har byggt om, den nya delen smälter fint in i museihallens arkitektur.

Hur många besökare brukar Vasamuseet ha på ett år?

– När Vasamuseet byggdes 1990 dimensionerades det för 600 000 besökare per år, men redan första året kom betydligt fler. Sedan dess har det bara ökat. De senaste åren har Vasamuseet haft över 1,2 miljoner besökare per år!

KULTURVÄRDEN NUMMER 1, 2013

Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare

Ann-Charlotte Spegel-Berg

Chefredaktör Mia Fernlund

Redaktionell produktion

Rejäl Kommunikation AB

Redaktör Tomas Eriksson

AD Pompe Hedengren

Formgivare Johan Björnsrud,

Denita Björnsrud

Korrektur Lena Walldow

Texter Anders Bergström,

Åsa Carlberg, Mats Carlsson-

Lénart, Tomas Eriksson, Mia

Fernlund, Lars Hjertberg,

Annica Kvint, Johan Ohlson,

Rasmus Wærn

Foto Alexandru Baboș,

Melker Dahlstrand, Mia

Fernlund, Magnus Fond, Erik

Günther, Erik Kampmann,

Bert Leandersson,

Maria Nyberg, Peter Steen,

Oscar Stenberg, Mikael

Traung, John Werich,

Thomas Wingstedt

Illustration Beata Boucht,

Annika Gudmundsson

Repro Jeanette Andersson

Tryckeri Norra Skåne Offset

www.sfv.se

issn 1104-845x

Omslaget

Från Stockholm slott

Foto: Erik Kampmann

Vinnare av svenska

Publishing-Priset

Kontakta oss

Kundservice www.kulturvarden.prensenservice.se eller 0770-457152

Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 08-696 70 00.

Postadress Kulturvärden, Box 2263, 10316 Stockholm.

FOTO MIKAEL TRÅNG

6

DE HUGGER I STEN

Hantverkarna som ska ge slottet ny fasad

FOTO MELKER DAHLSTRAND

20

ALLT SOM TRYCKTS SEDAN 1661

KB bjuder på 18 miljoner skrifter

FOTO BERT LEANDERSSON

30

VISAR VÄGEN PÅ MARSTRAND

Nu ska alla hitta öns dolda skatter

FOTO MAGNUS FOND

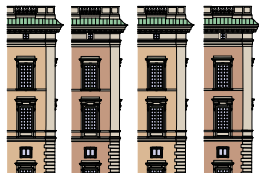
34

SKATTEN I DET GAMLA BANKVALVET

I SFV:s källare finns en guldgruva för ritningsälskare

NYHETER 5
Hittade tapet från 1780-talet

SLOTTET 14
Kungligt slott visar färger

ANEKDOTEN 18
Med kungens hjärta i en guldask

DESIGN 28
Träskulptörens favoritverktyg

HISTORIA 38
Passets berättelse om dess ägare

FOTO PETER STEEN

Regeringskansliet och
Dansmuseet kan flytta
in i kvarteret Loen.

Klart i Klara

NU ÄR RENOVERINGEN av kvarteret Loen i Stockholms Klarakvarter klar och hyresgästerna kan flytta in.

Regeringskansliet och Dansmuseet får flexibla och ändamålsenliga lokaler med kloka miljöval som uppfyller dagens arbetsmiljökrav. Energianvändningen väntas minska med 40 procent och Loen blir den första byggnaden i Klarakvarteren som uppfyller kraven för miljöcertifieringen Green Building.

Statens fastighetsverk äger och förvaltar tio kvarter i Södra Klara. Om- och påbyggnaderna av kvarteret Loen är den första synliga delen i det omfattande projektet Nya Klara. Tre våningsplan har adderats för att få in fler kontorsarbetsplatser. Stor vikt har även lagts på att sänka energiförbrukningen för kvarteret, bland annat genom tillskottsvärme från 250 kvadratmeter solpaneler på taket. På sommaren omvandlas värmen till kyla.

Byggnaderna har inte genomgått några större renoveringar sedan 1970- och 80-talen. I samband med de stora renoveringar som nu görs, ser Statens fastighetsverk över stadsmiljön i Klarakvarteren och skapar en mer attraktiv stadsdel med fler mötesplatser och en mer stimulerande miljö.

I nästa steg renoveras det intilliggande kvarteret Björnen och därefter följer Rosenbad.

FOTO THOMAS WINGSTEDT

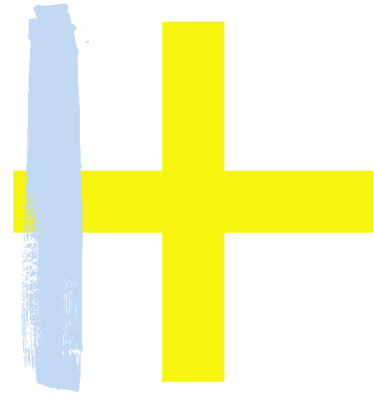

NYTT SLOTTSHOTELL

22 unika, nyrenoverade rum väntar på nattgäster i Kavaljersflygeln på Rosersbergs slott, som tar steget från vandrarhem till hotellstandard. Förutom att varje rum fått eget badrum, så har byggnaden fått välbehövlig restaurering och står nu rustad för många år framöver.

TRÄFFA SFV PÅ TUR-MÄSSAN

Den 20 mars är det dags för Tillväxt-dagen – den årliga branschdagen för företag, myndigheter och organisationer i rese- och turistbranschen. Bland annat kommer SFV att tillsammans med Riksantikvarieämbetet att vara värd för ett av seminarierna: Låt kraften i kulturarvet bygga destinationen. Tre platser står i fokus när SFV den 21–22 mars deltar i TUR-mässan: Fredriksborg, ett nytt besöksmål i skärgården, Läckö slott med nya naturområden Vänerskärgården Victoriahuset och Skeppsholmen i Stockholm. Du hittar SFV i monter D01:02.

HELGOPRISET 2013

Nu är det dags att lämna förslag till Helgopriset 2013. Priset ges till bästa restaurering, komplettering, ombyggnad eller tillbyggnad av ett äldre byggnadsverk. Bearbetning eller tillägg ska tillvarata, utveckla eller tillföra arkitektoniska kvaliteter och skapa en god helhet, som står i samklang med byggnadsverkets kulturhistoriska värden. Alla, även privatpersoner, kan lämna förslag senast den 7 juni 2013. Regler och kriterier finns på www.sfv.se. Nominering sker under hösten och vinnaren presenteras i november på Arkitekturgalan 2013.

BÄTTRE SERVICE TILL PRENUMERANTER

Från och med det här numret nås Kulturvärdens kundtjänst på www.kulturvarden.prenservice.se. Där kan du själv beställa prenumerationer och adressändra. Eller så ringer du 0770-457 152.

FOTO MIA FERNLUND

A GOOD AFTERNOON

En guidad visning med afternoon tea på Salsta slott var vinsten i förra numrets limericktävling. Detta avnjöts en ruggig vinterlördag i februari av vinnarna, deras gäster och Kulturvärdens redaktion. Vinnarna och deras härliga limerickar presenteras på www.sfv.se.

Tapetväv dolde skatt

PÅ 1760-TALET iordningställdes två rum på Stockholms slott, kallade Presidentförmaket och Presidentexpeditionen, från vilka den svenska utrikespolitiken sköttes. Men på 1780-talet fick myndigheterna maka på sig för att ge plats åt Gustav III:s gunstling Gustav Mauritz Armfeldt. Därmed omvandlades rummen till bostad. Den strama klassicistiska dekoren med korintiska pilastrar och skulpterade dörröverstycken bevarades och kan beskådas än i dag. Däremot har de stora vävspända väggfälten bytts ut åtskilliga gånger sedan Armfeldts tid, på senare tid har de målats i ljusa kulörer.

Den gamla bostaden – som i dag kallas Hovfrökens salong, eftersom kronprinsessan Margaretas hovfröken bodde här vid förra sekelskiftet – har nu åter restaurerats. Ekparketten har lagats, snickerier har reparerats och målats liksom vävtapeterna. I samband med en lagning av tapeterna i sängkammaren hittades bakom väven en mycket vacker målning från Armfeldts tid.

– Det är en nyfunnen skatt, som är mycket välbevarad. Det känns som om en fläkt av 1700-talet har svept in i salongerna, säger Catharina Nordenstedt, teknisk förvaltare för Stockholms slott.

TEXT: TOMAS ERIKSSON
FOTO: ERIK KAMPMANN

Nu kommer stenhuggare från hela Europa för att restaurera Stockholms slott. Här finns gott om jobb de närmaste 25 åren.

TRADITION MED TYNGD

TEXT *Annica Kvint* FOTO *Melker Dahlstrand*

Josef Swietek överhugger en del av sockelstenen. Josef har kommit till Stockholm från Polen för att jobba som stenhuggare i etapp 2 av slottsrestaureringen.

Peter Michael Jensen och Josef Swietek mäter upp mallar för sten som ska ersättas med tysk, polsk och schweizisk sten, som grovhuggs i ett stenhuggeri i Peter Michaels hemland Danmark.

STENHUGGARMÄSTARE Peter Michael Jensen står på en byggnadsställning 20 meter upp i luften. Han skrapar lite med en nagel på en illa åtgången gotländsk sandsten och säger:

– Titta! Mer än så här behövs inte för att en 250 år gammal sandsten ska vittra.

Vi befinner oss vid den av Stockholms slotts flyglar som vetter mot Slottsbacken. Framför oss öppnar sig Stockholm – härifrån ser man ända till Nacka via Blasieholmen, Skeppsholmen, Djurgården – och Peter konstaterar nöjt att det här är hans »arbetsrum« till och med november i år.

Ettapp två av 22 i den mest omfattande svenska fasadrestaureringen i modern tid har just startat. Fasadrestaureringen kommer att pågå till och med 2036 och har en budget på cirka 500 miljoner kronor eller 20 miljoner per år – det blir två kronor per svensk och år. Vi går runt på byggnadsställningen

och tittar på fasaden och det är lätt att konstatera: det är inte bara enstaka stenar som behöver bytas ut.

Rent praktiskt är det inte så komplicerat, om man ska tro Peter. Men så har han också både en far och en farfar som jobbat som stenhuggarmästare. I det perspektivet kanske stenhuggaryrket ter sig enkelt – i dag har man ju maskiner som hjälper till med lyften av stenarna, som kan väga upp till ett och ett halvt ton.

Verktygen som används i dag är däremot förvillande lika de som Peters farfar använde. Samma typ av krysshammare, bredhackor och pikhackor. Själva stenbearbetningsprocessen har också sett i stort likadan ut genom historien. Den handlar om hantverk från början till slut:

– Ingen sten är den andra lik, konstaterar Peter. Mått, form, färg, infästning, yta – allt är unikt och därför måste varenda sten finjusteras med handverktyg och mättas in.

»Mått, form, färg, infästning, yta – allt är unikt och därför måste varenda sten finjusteras med handverktyg och måttas in.«

Flera verkstäder i Sverige och Danmark är inblandade i arbetet att hugga sten till Stockholms slott.

Nya stenar huggs i Danmark med originaldelar som mall. Och varje stenhuggare hugger sitt märke i den färdiga stenen. Precis på samma sätt som man alltid gjort.

Bara när det gäller en detalj har man infört en viss modernisering vid slottsfasadens renovering. Det gäller kramlorna, det vill säga de järn som håller ihop stenfasaden med tegelmuren innanför. När järn rostar sväller det och kan lätt spräcka stenen. Därför byter man nu ut järnkramlorna mot kramlor i rostfritt stål.

Fasadrestaureringen handlar genomgående om rejält tidskrävande processer. Väl på plats talar man om sockelväningar som man renoverar skift för skift. Varenda sten i sockeln tas loss och kramlas om. Varje sten väger cirka 250 kg och bara att ta ned en kan ta upp till en halv dag för två personer. Ungefär en av fem stenar måste dessutom ersättas med en ny.

Också utsmyckningar som fönstervoluter och konsolvoluter måste ofta nyhuggas i ersättningssten. Att tillverka en enda konsolvolut kan ta upp till en vecka, berättar Peter.

Peter Michael Jensen kommer från Danmark. Sedan han avslutade sin utbildning 1985 har han jobbat på både slott och herresäten, inte minst det danska residensslottet Amalienborg och den danska drottningens sommarresidens, Fredensborgs slott.

I Sverige existerar det knappt några stenhuggare längre. Det är en följd både av vår tro på rationalitet och av vår syn på restaurering. Medan svenskarna under hela 1900-talet haft en tendens att lappa och laga gamla byggnader, har danskarna varit mer benägna att nyhugga och byta ut gammal sten. Och därmed skapat arbete för nya generationer stenhuggare.

– I Haslev på Sjælland finns Nordens enda utbildning för stenhuggare, berättar Peter.

Ställningen för etapp två restes i januari och kommer att stå mot Slottsbacken till november 2013.

» *Den schweiziska stenen är mer motståndskraftig, men precis som sin gotländska kusin är den ljus, kall och grå som ny och blir brungul med tiden.* «

Utbildningen är fyraårig och man lär sig allt ifrån stenarters egenskaper till stenhuggartekniker med såväl hammare och mejsel som tryckluftsdrivna maskiner. Huggning, stenklyvning, teckning och materialförståelse står på schemat, liksom matematik, byggnadshistoria och gaffeltruckskörning.

I dag finns det kanske 30, högst 40, yrkesverksamma stenhuggare i Danmark och 10–15 lärlingar. Det svåraste i yrket är enligt Peter att se till att man har jämn beläggning. Det gäller att sprida ut uppdragen. Vissa är startar det flera entreprenader, och då är det svårt att få den knappa arbetskraften att räcka till. Andra är startar det inte en enda, och då är man plötsligt för många, trots att man är så få till antalet.

För ögonblicket ser det dock ganska ljust ut för de danska stenhuggarna. Den porösa sandstenen var ett vanligt byggnadsmaterial förr i tiden, och på många håll är den nu 200–250 år gammal och behöver bytas ut.

Malin Myrin är Statens fastighetsverks projektledare för fasadrestaureringen. Hon berättar om det gigantiska logistikpussel den innebär:

– Den gotländska sandstenen bryts inte längre kommersiellt, och därför har vi ersatt den med sandsten framför allt

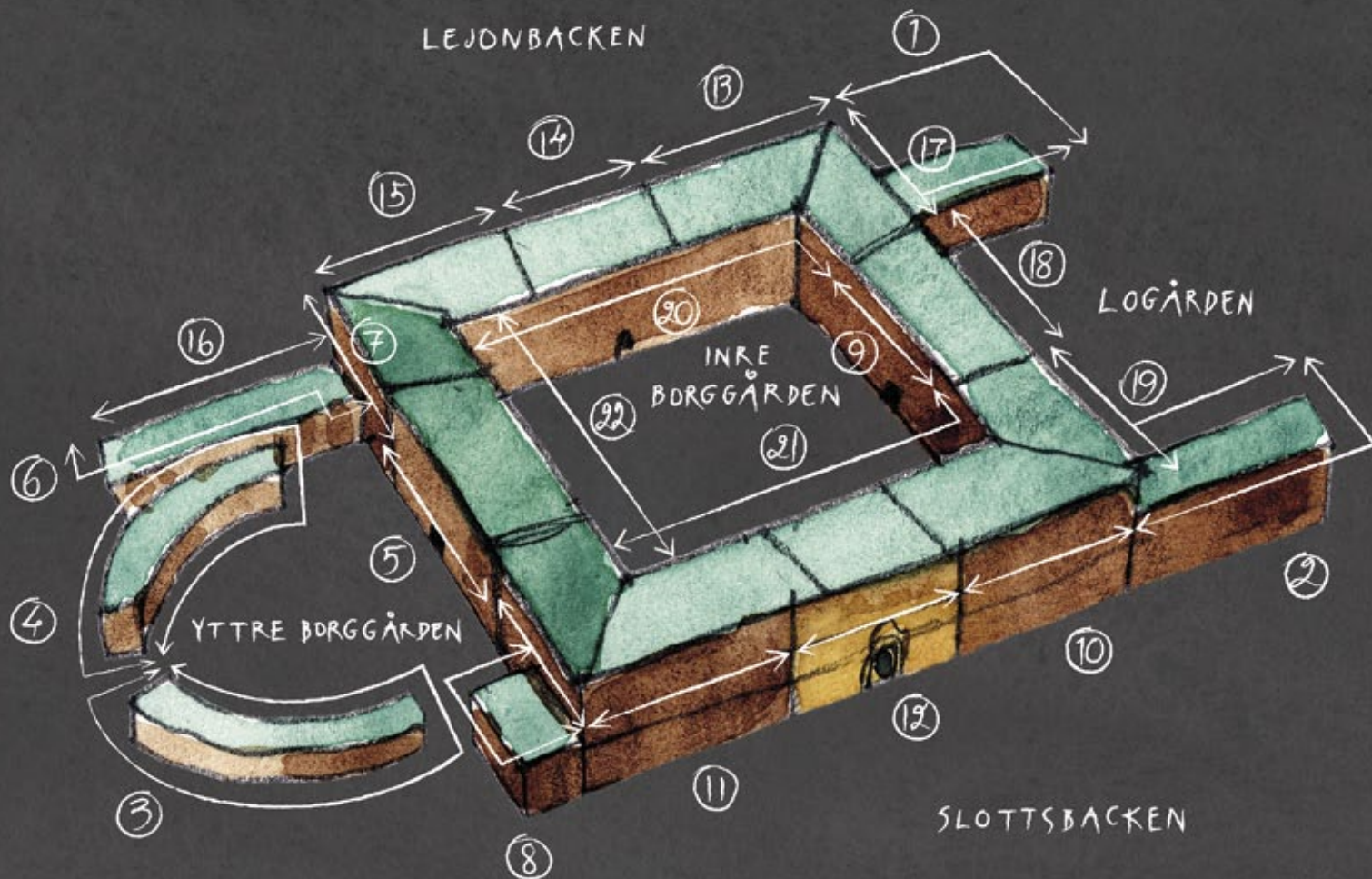
från Schweiz. Den schweiziska stenen är mer motståndskraftig, men precis som sin gotländska kusin är den ljus, kall och grå som ny och blir brungul med tiden.

Stenarna transporterats först till Danmark, där de finhuggs, och körs sedan vidare till Kumla, där Närke Sten lagrar dem. Varje vecka, eller ännu oftare, körs sedan mindre kvantiteter till Stockholm – lagringsmöjligheterna på Slottsbacken är starkt begränsade. Gamla stenar går med vändande transporter tillbaka till Kumla, där delar av dem återanvänds.

– Vi gjorde omfattande förundersökningar innan vi startade fasadrestaureringen, säger Malin Myrin. Redan Nicodemus Tessin den yngre visste ju att gotländsk sandsten var lättarbetad, men också porös och vittringsbenägen. Vid tidigare renoveringar av slottets fasad har ambitionen varit att konservera nedvittrad sten i möjligaste mån. Nu ville vi hitta tillbaka till den tydlighet i arkitekturen som en gång fanns. Och för att återfå skärpan, krävdes en återgång till traditionella material och metoder.

Det är förklaringen till att det just nu, på tvärs mot traditionen, jobbas med nyhuggen sten på Stockholms slott. Själv är Malin Myrin dock i full gång med förberedelserna inför fasadrenoveringens etapp tre. Sedan är det bara 19 etapper kvar. *

25-ÅRIG RESTAURERING

Den pågående fasadrestaureringen av Stockholms slott är den största i modern tid.

Bilden visar den dagsaktuella etapp-planen för stenrestaureringen, där de 22 planerade etapperna förväntas ta runt ett år vardera. Hela restaureringen beräknas ta cirka 25 år. Etapp 1 avslutades 2012 och etapp 2 är just påbörjad.

På www.sfv.se kan du följa projektet, ta del av bilder, filmer, rapporter, artiklar, fakta och kuriosas.

ILLUSTRATION: ANNIKA GUDMUNDSSON

TILLBAKATILL RÖTTERNA

Stockholms slotts dekorationer är huggna i vacker och lättarbetad gotlandssten. Men materialet är ömtåligt och ungefär vart hundra år har mer omfattande restaureringsprojekt genomförts. Nu är det dags igen. Arbetet förväntas vara klart runt 2036.

TEXT Tomas Eriksson FOTO Erik Kampmann och Mikael Traung

EFTER ATT SLOTTET TRE KRONOR brunnit ner 1697 fick Nicodemus Tessin d.y. i uppdrag att bygga ett nytt kungligt slott i Stockholm. Det visade sig snart att Tessin var mycket förtjust i gotlandssten som byggmaterial. »Gått ländska Steen, är en härlig Steen att betjäna sig af, ty man Kan arbeta densamma så fjint man vill«, lät han delge omvärlden. Så gotländsk sandsten fick det bli till slottets alla dekorationer. Detta trots att Tessin kände till den lättarbetade stenens svagheter, för han tillade i sina hyllningar till materialet att stenen måste oljas in och målas med linoljefärg, »ty eljest spricker alt sammans Ofelbart.«

Och sprack gjorde stenarna, trots Tessins försiktighetsåtgärder. Bara 20 år efter inflyttningen 1754 kunde man se att den porösa gotlandsstenen hade börjat vittra. Sedan dess har fasaderna ständigt fått bättras på. Två genomgripande restaureringar har gjorts runt de senaste sekelskiftena: 1814–45 och 1898–1902. Troligen är det den senare restaureringen, där all färg togs bort för att framhäva naturmaterialet, som har lett fram till att fasaden hundra år senare har blivit en säkerhetsrisk som kräver nät, så att fallande sten inte ska landa i huvudet på dem som går runt slottet. Lägg dessutom till att rostande järnfästen fått den betydligt hårdare roslagsstenen i sockelpartierna att spricka.

Projektledaren Malin Myrin, SFV.

I MITTEN AV 00-TALET började alla som jobbade med förvaltningen av slottet att inse att situationen inte längre var hållbar. Nu var det dags för ytterligare en av dessa stora restaureringar, som hållits med ungefär hundra års mellanrum. På Statens fastighetsverks uppdrag samlade slottsarkitekt Andreas Heymowski en grupp experter – stenexperter, konservatorer, byggnadsantikvarier och konstruktörer – för att utvärdera hur en restaurering borde genomföras.

En slutsats som gruppen drog var att tydligheten i denna mäktiga barockbyggnads arkitektur var i akut risk att gå förlorad och till viss del redan hade suddats ut av väder och vind. För att hitta tillbaka till den rätta arkitektoniska skärpan föreslog experterna en återgång till traditionella material och arbetssätt som innebar mer nyhuggning av sten, kompletterat med en del moderna metoder som att byta de rostande järnkramlorna i socklarna mot kramlor i rostfritt stål.

Men idén om att använda ursprungsmaterial visade sig vara lättare sagt än gjord. Det går åt enorma mängder sten till denna restaurering, där nästan var tredje sten måste bytas i de mest utsatta partierna. Gotlandssten bryts inte längre i den omfattningen och den roslagssten som finns i socklarna bryts numera inte alls. Men en omvärldsanalys visade att materialproblemen gick att lösa med hjälp av snarlika sandstenar från Tyskland, Polen och Schweiz.

»Det är komplexa arbeten med mycket tidskrävande hantverk och tunga lyft, stenarna kan väga över ett ton«

ERIK KAMPMANN

Den mjuka och lättformade gotlandsstenen var Tessins favoritmaterial. Problemet är att den är ömtålig och lätt spricker när den utsätts för väder och vind.

Det var inte bara sten som fattades i Sverige, här saknades även tillräckligt med stenhuggare med rätt kompetens och erfarenhet. Men även det ordnade sig. När projektet väl var i gång, hörde stenhuggare från både Tyskland och Danmark av sig och var villiga att ta sig an uppgiften.

ARBETET MED ATT RESTAURERA den 30 000 kvadratmeter stora fasaden, som ramar in slottets 660 rum, beräknas kosta drygt en halv miljard kronor och ta 25 år. Att det tar så lång tid har flera förklaringar.

– Det är komplexa arbeten med mycket tidskrävande hantverk och tunga lyft, stenarna kan väga över ett ton. Man kan inte heller vara hur många som helst som arbetar på samma gång med tanke på säkerhet och arbetsmiljö. Det enda som kan snabba på arbetet är att ha flera entreprenader i gång samtidigt vid olika delar av slottet. Men då skulle vi tvingas stänga av så många områden att slottet inte skulle

fungera som arbetsplats och sevärdhet, säger projektledaren Malin Myrin på Statens fastighetsverk.

För slottet ska även under renoveringstiden vara en upplevelse både för dem som varje dag passerar byggnaden och för de 1,5-2 miljoner människor som årligen väljer att besöka det.

– Vårt mål är att det ska se snyggt och prydligt ut även där reparationerna utförs. Men det ska också synas att det pågår ett jobb, därför har vi endast ett tunt skyddsnät som går att se igenom på ställningarnas utsida, berättar Malin Myrin.

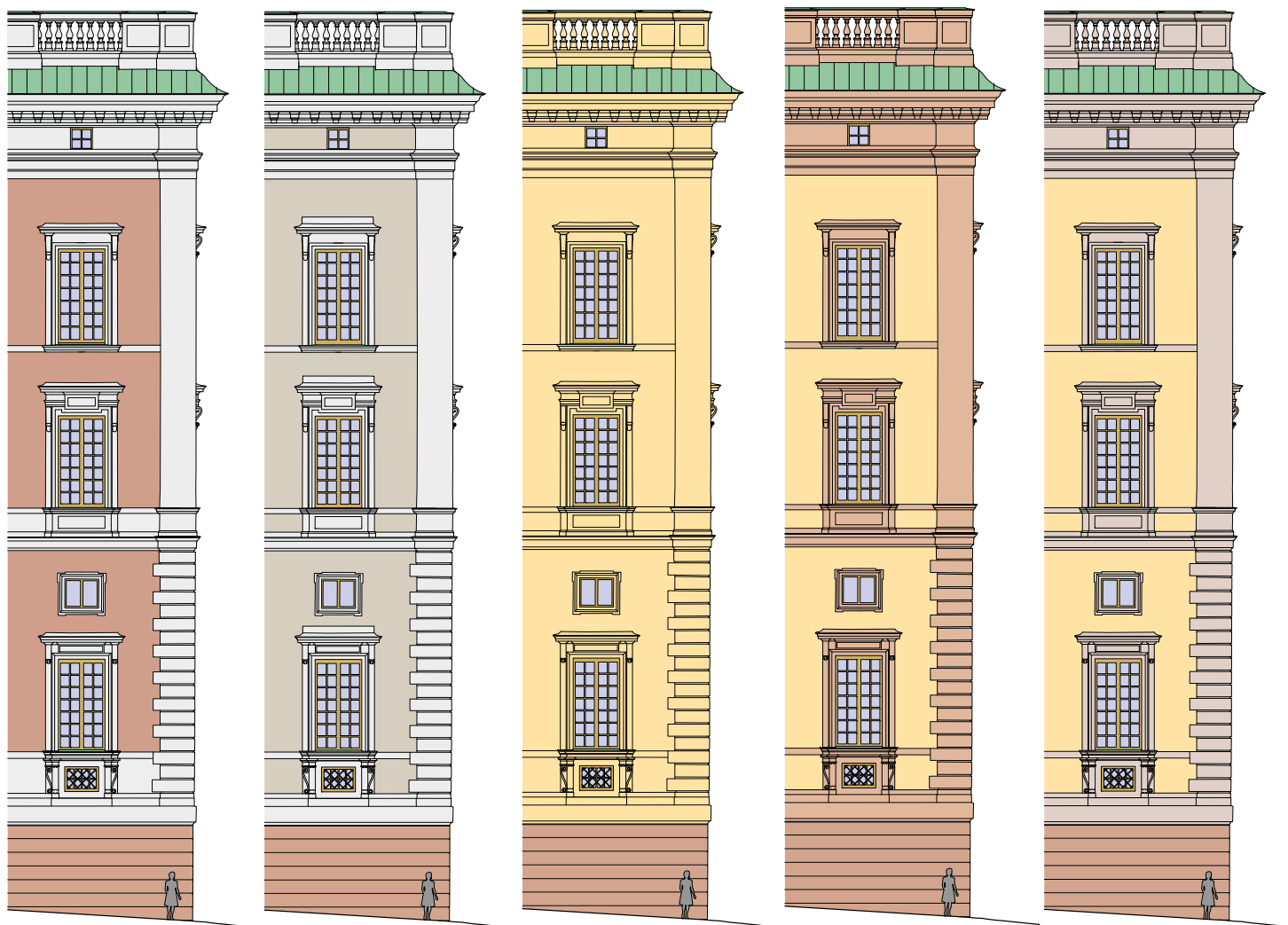
Malin Myrin utställer också ett löfte inför framtiden: det ska dröja längre innan det är dags för nästa omfattande renovering.

– Jag kan lova att denna restaurering blir mer hållbar än de tidigare, framförallt för att vi har bestämt oss för att inte fortsätta med gotlandssten i alla lägen. Den här gången har vi valt att använda mer hållbara stensorter i de allra mest utsatta lägena. *

Stockholms slott har gått från att vara ett rött slott med vita knutar, över en gul period, fram till den ljusbeiga färg, som av smuts och föroreningar omvandlats till dagens gråbruna.

SLOTTETS FÄRG

1693–1697

Norra längan hade troligen ljus tegelröd puts. Stendetaljerna var målade med blyvitt. Horisontella band under fönstren var målade i stenkulör. Såväl arkivuppgifter som röda putsfragment på södra fasaden talar för den röda kulören, men man kan inte vara helt säker på att norra fasaden hade den.

1720–1750

Under slottets uppförande lämnades kalkputsens omålade medan stendetaljerna målades med blyvitt.

1750-talet

Hela fasaden utom sockeln målades i en kulör som skulle likna gul fransk sandsten. Fasaderna målades först inför kungafamiliens inflyttning 1754.

1810-talet

Ett större fasadrenoveringsprojekt sattes igång. Putsen var fortfarande gul medan det som var eller skulle föreställa sten målades rosagrå på norra och östra fasaderna.

1820-talet

Under kommande etapper målades stenen varmgrå på södra och västra fasaderna. Slottet hade alltså under 1800-talet medvetet olika färgsättning på olika fasad- delar. Mot slutet av 1800-talet var det kraftigt smutsat och hade mörknat.

GENOM TIDERNÄ

»Färgundersökningen visade att 1690-talets puts troligen hade avfärgats i en ljus tegelröd kulör i kombination med vita, oljemålade sandstensdetaljer«

På nästa sida kan du läsa Anders Bergströms krönika om slottets färger genom historien och den debatt som finns i dag.

1898-1902

Kalkputsens genomfärgades ljusbeige. All stendekor rengjordes från färg och fick framträda med sin åldrade gulgrå färgton. Även stendetaljer som inte varit avsedda att se ut som sten rengjordes (se stenen ovanför fönster, jämför med fasad t.v.). Fönstren som tidigare varit i ockra målades mörka.

1940

Putsen skadad, kraftigt smutsad och brun. Kemiska processer har även lett till att pigmenten mörknat.

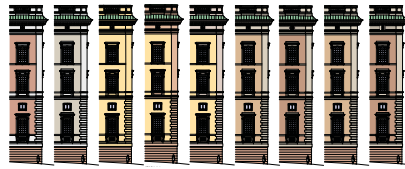
1944-1967

Ny genomfärgad kalkcementputs i en ljusbeige kulör liknande sekelskiiftets puts men med andra, kulörsvagare pigment och med olikfärgad sand som ballast. Ytan borstruggades, vilket ger grövre ytstruktur.

2011

Putsen är nu åter smutsad, pigmenten har mörknat och kulören upplevs allmänt som mörk och gråbrun. Vid noggrannare studium kan man dock se väldigt olika skiftningar på olika fasaddelar. Det syns bland annat i en film som man kan se på www.sfv.se.

En färgstark debatt

FASADRESTAURERINGEN PÅ STOCKHOLMS SLOTT innebär att också färgfrågan aktualiseras. Nu vet man att dagens brunaktiga kulör är resultatet av en kraftig smutsning och nedbrytning. Men insikten att slottets färg skiftat i olika nyanser har bidragit till att det nu är svårare att framhålla en enskild epok i slottets historia.

ATT STUDERA SLOTTETS FÄRG har inte varit självklart genom tiderna. En pionjärinsats gjordes 1918 av arkitekturhistorikern Ragnar Josephson. Därefter blev det märkligt tyst i färgfrågan, trots att slottet putsades om vid mitten av 1900-talet. Först mot slutet av seklet väcktes intresset till liv, och det är 1990-talets debatt som har präglat vår tids föreställning om slottets färg. Debatten startades 1993 av antikvarien Ralph Edenheim, som då var föreståndare för Skansens kulturhistoriska avdelning. I en understreckare i Svenska Dagbladet framhöll han att Stockholms slott hade förvanskats i samband med den stora restaureringen av slottets fasader kring sekelskiftet 1900. Nu var det dags att befria slottet från dess »oscarianska tvångströja« och samtidigt återskapa den ursprungliga färgen i form av »gyllengult och travertin«.

Denna färgrika vision anslöt till en vedertagen uppfattning om situationen på 1750-talet, då slottet fullbordades. Men kunskapen om slottets historiska färgverkan från ombyggnaden på 1690-talet till senare tiders restaureringar var fortfarande begränsad. Fasadernas nuvarande brunaktiga kulör framstod som det främsta beviset på att det sena 1800-talets smak ännu präglade byggnadens yttre.

VID MITTEN AV 1990-TALET utvecklades debatten. Dåvarande slottsarkitekten Ove Hidemark avvisade förslaget att återskapa slottets ursprungliga färg. Han hänvisade till att putsen var i gott skick och inte krävde någon omedelbar åtgärd. Huvudargumentet var att slottets nuvarande färg hade en lång tradition, som präglade slottsomgivningen. Statens fastighetsverk tog ställning för slottsarkitektens argument och initierade en noggrann färgundersökning. Resultatet publicerades i Kulturvärden 1998, med bidrag av arkitekten Calle Althoff, konsthistorikern Catrine Arvidsson och antikvarien Anna Birath. Färgundersökningen visade att 1690-talets puts troligen hade avfärgats i en ljus tegelröd kulör i kombination

ANDERS BERGSTRÖM
Lektor i arkitekturs teori och historia vid KTH Arkitekturskolan.
Har medverkat i de senaste årens programutredningar för Stockholms slott.

med vita oljemålade sandstensdetaljer. Först när slottet fullbordades på 1750-talet hade putsen avfärgats i en ljusgul kulör, och stendetaljerna hade då målats med gul oljefärg i samma kulör som putsen. Under sökning redovisade också förändringar under 1800-talet. Men varken den stora restaureringen kring sekelskiftet 1900 eller det följande 1900-talets insatser fick någon ingående belysning.

Det nuvarande kunskapsläget har vuxit fram under de senaste åren, då Statens fastighetsverk genomfört programutredningar för den planerade fasadrestaureringen. Fokus har nu legat på förändringar från 1890-talet och framåt. De förnyade undersökningarna visar att slottets nuvarande färg är resultatet av en kraftig smutsning och nedbrytning, som inte ger en rättvisande

bild av vare sig det sena 1800-talets eller 1900-talets insatser. När sekelskiftets restaurering av slottets fasader genomfördes åren 1898–1902, leddes arbetet av slottsarkitekten Ernst Jacobsson, med ambitionen att framhäva stendetaljerna i slottets fasader. Oljefärgen borstades därför bort och stora partier ersattes med nyhuggen sten. Fasaderna fick en genomfärgad puts, där pigmenten blandades direkt i kalkbruket. Putsreceptet finns dokumenterat i Slottsarkivet, och putsbruket har nyligen rekonstruerats.

Resultatet visar att sekelskiftets puts var ljus sandfärgad. När putsen senare förnyades i etapper – från 1940-talet till 1960-talet – återskapades sekelskiftets färg. Men den äldre kalkputsen hade visat sig obeständig, och putsarbetena utgick nu från en genomfärgad kalkcementputs. Ytskiktet smutsades mycket snabbt, och trots att putsen etappvis gjordes ljusare för att motverka smutsningen, kom slottet efter hand att anta den nuvarande brunaktiga kulören. Den »oscarianska tvångströjan« är med andra ord ett resultat av atmosfären.

JÄMFÖRT MED DET TIDIGA 1990-TALET har vi i dag en säkrare kunskap om slottets färg. Men det innebär knappast att besluten om framtida åtgärder har blivit lättare att fatta. Tvärtom har insikten att slottets färg skiftat genom århundradena bidragit till att det nu är svårare att framhålla en enskild epok i slottets historia. Färgen kan inte heller skiljas från de material som byggnaden faktiskt består av. Puts och sten bildar tillsammans den färgverkan som slottet förmedlar.

ANDERS BERGSTRÖM

Hallå där, Lotta Günther, vad visar utställningen Stenkoll på slottet?

– Det började med att en sten föll ned och det ledde till att vi gjorde en skadeinventering av hela fasaden. Det i sin tur innebar att vi nu står inför vår tids största restaurering i Sverige. Det kommer att ta cirka 25 år och om det vill vi och Livrustkammaren berätta.

Vad är det utställningsbesökaren får se?

– Vi visar hur stenarbetet går till och att det i princip görs på samma sätt som när slottet en gång byggdes. Vi visar bland annat verktyg från den tiden och de ser nästan ut som dagens verktyg. Vi visar stenfragment, originalmaterial, ersättningssten, modeller och mycket nya och gamla bilder. Många saker får man ta och känna på. Man får också veta en hel del nya saker om slottets färgsättning.

För vem är utställningen intressant?

– Stockholms slott är en väl synlig nationalsymbol som angår oss alla. Det är också en av Sveriges mest besökta turistattraktioner. Slottet kommer delvis att vara täckt av byggnadsställningar de närmaste 25 åren och det är naturligtvis viktigt att visa vad som händer, vad vi gör och hur vi gör det. Utställningen riktar sig även till barn som kommer att vara vuxna när restaureringen är slutförd.

Hur länge är utställningen öppen?

– Från 16 februari till 18 augusti.

Lotta Günther är SFV:s förvaltare av Stockholms slott.

TEXT: MIA FERNLUND
FOTO: ERIK GÜNTHER

Drottning Maria Eleonora vägrade begrava sin älskade make, Gustav II Adolf. Hans hjärta behöll hon i ett guldskrin. Även hennes dotter Kristina tvingades ofta besöka sin döde far inne i Rikssalen i Nyköpingshus.

TEXT *Johan Ohlson* ILLUSTRATION *Beata Boucht*

Anekdoten: En drottning förälskad i sorgen

DEN GRÅTANDE KVINNAN som gick i dunklet genom slotts spöklika stenvall var helt klädd i svart med ett sorgflor över det bleka ansiktet. I ena handen höll hon ett skrin av guld och i den andra en liten flicka på sex år. Kvinnan öppnade dörren till ett mörkt rum. En unken lukt slog emot dem. I rummet stod en öppen kista och i det svaga skenet från vaxljusen lystes den dödes ansikte upp, gulblekt med det tvärklippta ljusa skägget, de ljuslila intorkade läpparna, de slutna ögonlocken, som skrynklats sig och sjunkit in i ögonhålorna. Hon förde fram den lilla flickan mot liket och sa:

– Kristina, kyss din far ...

Den döde i kistan var Gustav II Adolf, hemförd från Lützen i Tyskland där han stupat den 6 november 1632. Kvinnan i det dystra rummet var Kristinas mamma, Sveriges

drottning Maria Eleonora, som hade brutit samman av sorg och nu vägrade begrava sin man. I tio månader låg den döde kungen intill drottningens kammare på Nyköpingshus.

KRISTINA VAR TRE ÅR GAMMAL när Gustav II Adolf gav sig av med den svenska hären till Tyskland för att delta i 30-åriga kriget på protestanternas sida. Vid den högtidliga avresan ryckte hon honom i rockskörtet för att påkalla hans uppmärksamhet. Så här skriver hon i sina minnen: »När han blev mig varse, lyfte han upp mig och omfamnade mig och kunde icke hålla tårarna tillbaka ... då han avreste, grät jag så bitterligen i tre hela dagar utan uppehåll att jag fick problem med ögonen och höll på att förlora synen.« Kristina skulle aldrig mer återse sin far i livet.

NÄR KUNGEN RED IN I STRIDEN den ödesdigra morgonen i Lützen några år senare, blev han snabbt skottsradad i armen. Han red sedan vilse i dimman, varvid han träffades av ytterligare ett skott och föll av hästen. Hans page Leubelfing försökte lyfta den tunge kungen tillbaka i sadeln, men i samma ögonblick dök fientliga ryttnare ur Wallensteins kavalleri upp och sköt kungen i huvudet. Nästa dag hittades Gustav II Adolfs plundrade lik under högar av fallna soldater. Kroppen var så vanställd att man genast beslöt att begrava hans inälvor i bykyrkan. Resten av kroppen fördes till staden Weissfels, där den hastigt blev balsamerad av apotekaren.

Drottning Maria Eleonora för så fort hon kunde till Weissfels, där hon förkrossad av sorg tog med sig kungens hjärta i ett guldskrin hon sedan alltid bar med sig.

Först sommaren 1633 fördes kungens lik från den pommerska hamnen Wolgast med båt vidare till Nyköping. Gustav Adolfs far, Karl IX, hade tidigare fullbordat ombyggnaden av Nyköpingshus, som nu räknades som ett av norra Europas vackraste renässansslott. Här, i den ståtliga så kallade Rikssalen, lades den döde kungen på lit de parade. Mitt på golvet fanns en skulptur föreställande ett jätteträd, som avslutades med ett grenverk i taket som utmärkte Karl IX:s släktträd. Men allt detta lät änkedrottningen riva för att draperera rummet i svart och ställa kistan i trädets ställe.

Gustav II Adolfs otröstliga maka ville att liket skulle behållas ovan jord under hela hennes livstid och försökte på alla sätt att förhala jordfästningen. Flera gånger om dagen gick hon till sin döde make för att sörja, ofta tillsammans med dottern Kristina.

»Flera gånger om dagen gick hon till sin döde make för att sörja, ofta tillsammans med dottern Kristina«

De tre blodiga skjortor han bar då han dog hade hon gjort till relikier och i handen höll hon guldskrinet med hjärtat.

Så här skriver Carl Grimberg i *Svenska folkets underbara öden*: »Maria Eleonora hade förälskat sig i sorgen – sorg och vecklagan hade för den överspända kvinnan blivit ett livsbehov, och i detta egoistiska frossande i sina känslor tvingade hon in även sitt barn«.

TILL SLUT TVINGADES den besvärliga änkedrottningen att ge med sig för förmyndarregeringens tryck och den 15 juni 1634 kunde kungen begravas i Riddarholmskyrkan i Stock-

holm. Men redan dagen efter begravningen krävde hon nyckeln av ståthållaren för att få gå ner i gravkoret och öppna kistan igen. Det blev nej och så småningom gav hon upp och lät också

lämna ifrån sig skrinet med hjärtat, som kunde begravas tillsammans med kungen.

Det behövs inte några djupare studier i psykologi för att gissa varför Kristina i vuxen ålder vägrade att binda sig vid någon genom äktenskap, abdikerade och övergick till den katolska tro hennes far gett sitt liv för att bekämpa.

SOM EN ÖDETS IRONI kan tilläggas att kungens omhuldade hjärta kanske ändå tillhörde en annan, nämligen adelsflickan Ebba Brahe, om vi ska tro berättelserna i exempelvis *Svenska folkets underbara öden*. Men Gustav Adolfs hårdhudad mamma satte stopp för förhållandet till förmån för det bättre partiet, prinsessan av Brandenburg, Maria Eleonora. *

GAMMAL SKATT

Siebenhirters bönbok från 1400-talet överlevde nätt och jämnt den stora slottsbranden 1697. Vid branden försvann boken, men återfanns senare hos en guldsmed i Gamla Stan och återköptes till KB 1825. Efter mer än 300 år luktar de svedda sidorna ännu brandrök.

Underjordiska SKATTER

*I Humlegården i centrala Stockholm tronar sedan 1878
Kungliga Biblioteket. Då sågs det som ett sumpigt läge
i huvudstadens utmarker. Nu har nationalbiblioteket,
som rymmer ett exemplar av alla trycksaker sedan
1661, genomgått en omfattande renovering.*

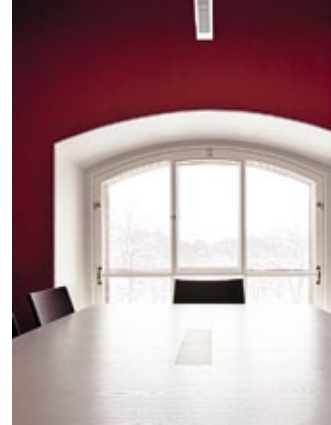

TEXT Mats Carlsson-Lénart FOTO Melker Dahlstrand och Murmans

*Kungliga bibliotekets
14 våningar rymmer
18 miljoner tryckta objekt
och åtta miljoner timmar
audiovisuellt material.*

Personalens nya konferensrum är inredda i samma färgskala som den stora läsesalen. Varje rum är unikt inrett av arkitekter hos Murmans Arkitekter.

En ny trappa i annexet måste tas in i delar och svetsas samman på plats.

UTIFRÅN ser Kungliga Biblioteket ut att ha endast två våningar. Men skenet bedrar. Byggnadens fönster är nämligen så höga att de spänner över två våningar.

De flesta av KB:s sammanlagt 14 våningar ligger dock under marken.

Bland annat byggdes på 1990-talet en väldig magasinansläggning i fem plan, cirka 40 meter under markytan.

– Det är där som vi i dag förvarar allt vårt material, säger Stefan Clevström, som är KB:s ansvarige för den stora renovering av byggnaden som Murmans arkitekter har ritat på uppdrag av Statens fastighetsverk och som avslutas nu i vår.

Kungliga Bibliotekets byggnad uppfördes på 1870-talet just för att klara av att härbärga alla böcker och andra tryck som kommit ut i Sverige. Byggnaden fick en modern stomme i gjutjärn för att hålla för hundratals ton av böcker.

– Men huset var för litet nästan från början och för att klara av ännu fler böcker byggdes först byggnaden ut med flyglar på 1920-talet och sedan utbyggnader under jord i två olika omgångar. I dag räknar vi med att de nuvarande magasinerna räcker till runt år 2050, säger Stefan Clevström.

Sedan 1661 ska enligt lag ett exemplar av varje bok, tidning och andra publikationer som trycks i Sverige levereras till Kungliga Biblioteket, ett så kallat pliktexemplar eller national-exemplar. Varje vecka inkommer till KB i snitt cirka 500 nya

böcker och oräkneliga andra tryck. Totalt finns i KB cirka 18 miljoner olika objekt.

– Allt detta kan våra besökare beställa fram och läsa i vår stora läsesal, berättar Ingrid Svensson, chef för KB:s enhet för handskrifter, kartor och bilder. Låna hem svenska böcker får man nämligen inte göra på KB, däremot är de flesta av KB:s många utländska böcker tillåtna att låna hem.

Dagstidningar finns på mikrofilm och är tillgängliga i en särskild läsesal. Här kan besökare själva enkelt plocka fram och läsa i stort sett varenda nummer av alla svenska dagstidningar som utkommit genom tiderna.

TV- och radioprogram finns åtkomliga i KB:s avdelning för Audiovisuella medier, som omfattar hela åtta miljoner timmar digitaliserat material.

En ny del som kommer att bli mycket viktig för KB är e-plikten som infördes 2014/2015. Då infördes skyldighet att pliktleverera även rent digitala webbunika publikationer som inte går i tryck.

Men inte bara tryckta alster av olika slag ingår i KB:s samlingar. Handskrifter är också en viktig, och unik, del av beståndet. Handskrifter kan vara allt från böcker, tillkomna innan boktryckarkonsten var utvecklad, till nutida brev mellan privatpersoner, exempelvis från en läsare till en författare.

– Vår mest kända handskrift är »Djävulsbibeln«, som skrevs av en munk på ett kloster i Böhmen på medeltiden, enligt legenden med hjälp av djävulen. Djävulsbibeln erövrades av

För den nyhetsförstande finns alla dagstidningar på mikrofilm i en särskild läsesal.

KUNGLIGA BIBLIOTEKET

Byggt: 1871-77

Arkitekt: Gustaf Dahl (1835-1927)

Till- och ombyggnader/arkitekter:

1926-27 (Axel Anderberg)

1956-71 (Carl Hampus Bergman) 1991-97 (Jan Henriksson)

2011-13 (Murman Arkitekter)

Anställda: Ca 350 (inkl Bålsta, Grängesberg, Strängnäs)

Besökare per år: Ca 165 000 (2011)

Lån per år: Ca 95 000 (2011)

Bestånd: Ca 18 hyllmil

Riksbibliotekarie: Gunilla Herdenberg

En musei-ö mitt i personalens kontorslandskap visar hur KB:s publikationer förvarades innan de flyttades ner i underjorden.

»I dag räknar vi med att de nuvarande magasinen räcker till runt år 2050«

svenskarna i Prag i juli 1648, i trettioåriga krigets slutskede, berättar Ingrid Svensson.

Den ovärderliga Djävulsbibeln förvaras, till synes som vilken bok som helst, i en hylla bland andra i ett av de 150 meter långa underjordiska bokmagasinen. Den jättelika gamla »svartboken«, ungefär 90 centimeter hög, är dock invirad i ett skyddande vitt tyg.

– Just nu saknar vi förutsättningar att visa Djävulsbibeln för allmänheten, men förhoppningsvis kan det bli möjligt i en framtid. Men de som är intresserade ska veta att Djävulsbibeln har digitaliserats och presenteras på KB:s webb, berättar Ingrid Svensson.

När Ingrid Svensson började på KB för ett 20-tal år sen fanns inte de nya underjordiska bokmagasinen.

– Det var fullt med böcker och bokhyllor överallt här uppe i själva byggnaden, minns hon.

Men även om det var en befrielse att bli av med miljontals

Stefan Clevström är KB:s ansvarige för den stora renoveringen.

volymer från de våningsplan där allt fler KB-tjänstemän skulle ha sina arbetsplatser, kvarstod en del problem.

– Inte minst blev det ofta väldigt varmt inne i KB på grund av de stora fönstren mot söder. På 90-talet installerades ny ventilation, men systemet fungerade inte särskilt bra, berättar Stefan Clevström.

I samband med en omorganisation av KB 2007 gjordes en utredning om lokalerna som blev starten på den mycket stora renovering som avslutas nu under våren.

– Vi har moderniserat hela inomhusmiljön och försökt skapa ett modernt kontor i denna unika gamla byggnad, sammanfattar Ulf Tengmo, sfv:s

projektledare för renoveringen.

Genom en delvis förändrad rumsindelning har 30 nya arbetsplatser tillkommit.

– Kungliga Biblioteket har fått flera nya uppdrag på senare

*»Stora läsesalen i KB har i princip
sett likadan ut sedan invigningen 1878«*

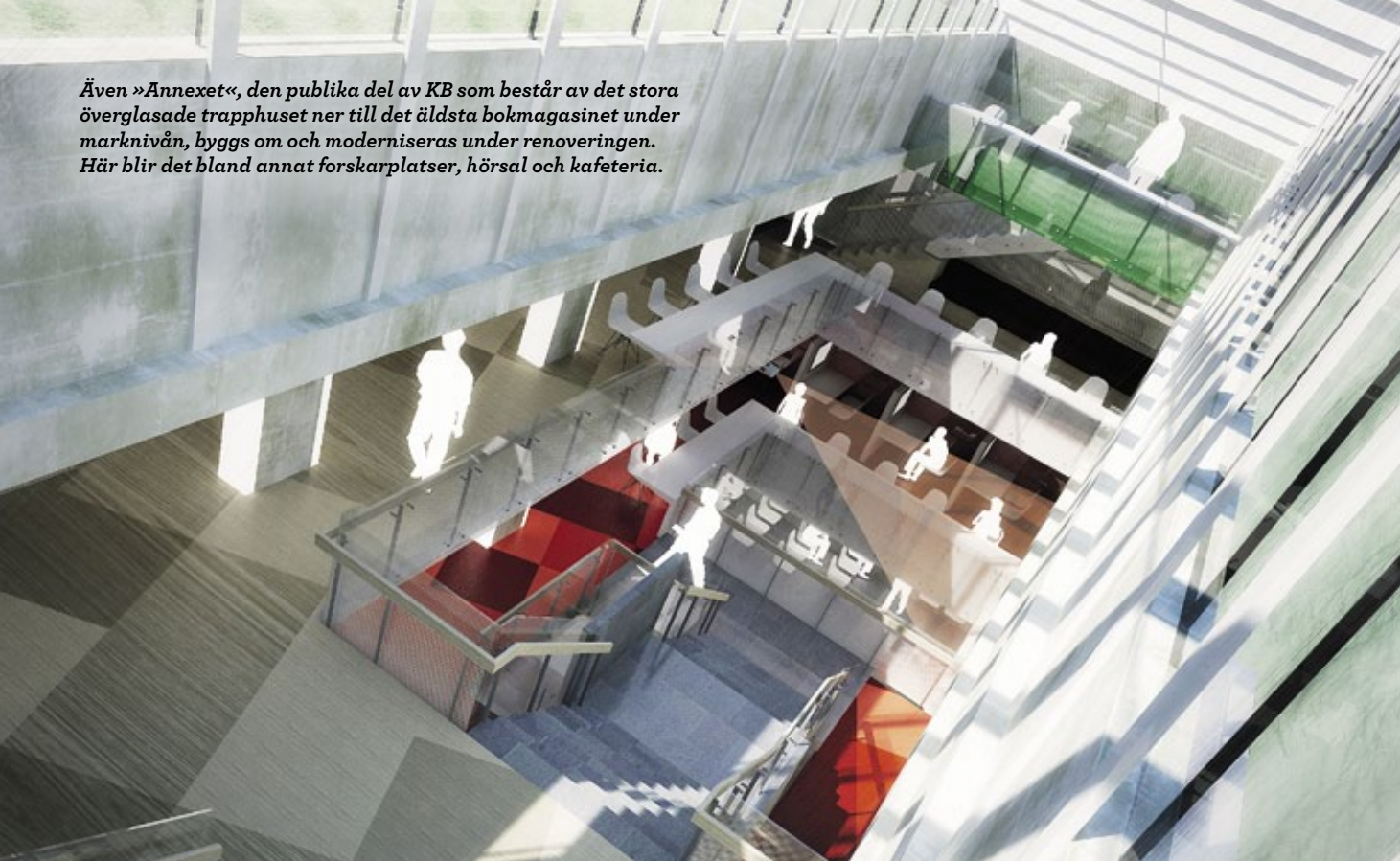

Bakom bokhyllorna mellan fönstren är den nya ventilationen skickligt dold och gjutjärnspelarna är överdragna med modern brandskyddsfärg.

Även »Annexet«, den publika del av KB som består av det stora överglasade trapphuset ner till det äldsta bokmagasinet under marknivån, byggs om och moderniseras under renoveringen. Här blir det bland annat forskarplatser, hörsal och kafeteria.

KB-HISTORIK

- Ca 750: En av KB:s äldsta böcker, den handskrivna Codex Aurea, tillkommer*
- 1483: Den första boken trycks i Sverige.*
- KB har två ex av denna*
- 1568: Kung Erik XIV låter sammanställa den första kungliga bokförteckningen*
- 1649: Djävulsbibeln anländer till KB från Prag*
- 1654: Drottning Kristina tar med sig många värdefulla böcker till Rom*
- 1661: Lagen om pliktleverans*
- 1697: Tre fjärdedelar av det kungliga bokbeståndet förstörs i slottsbranden*
- 1768: KB får nya lokaler i det nuvarande Kungliga slottet*
- 1877: KB flyttar till huset vid Humlegården och blir samtidigt ett eget ämbetsverk*
- 1972: Nationella biblioteksdatanoden Libris tas i drift*
- 2009: KB och Statens Ljud- och Bildarkiv slås samman*

Den nya personalmatsalen med sitt bibliotek är en uppskattad samlingspunkt för den annars ganska utspridda personalen.

är, bland annat som samordnare av alla svenska bibliotek, säger Stefan Clevström.

Hela den omfattande KB-renoveringen kostar cirka 110 miljoner. Då ingår en stor ombyggnad av den publika del av byggnaden som kallas »Annexet« och som står klar senare i vår.

Ett resultat av renoveringen, som redan fått stor uppskattning, är ett i byggnaden centralt beläget stort fika- och lunchrum, kallat »samlings-punkten«. Detta nya efterlängtningspersonalrum fungerar samtidigt som KB:s personalbibliotek.

Att komma tillrätta med inomhusklimatet har varit en av de allra viktigaste delarna i renoveringen.

– Vi har gjort om vid alla fönstren. Tidigare

Ulf Tengmo: »KB är en unik gammal byggnad – inte helt lätt att modernisera. Huset håller liksom emot när vi exempelvis ska stoppa in en massa kanaler och rör mellan våningarna.«

var det öppet mellan de två våningar som varje fönster täcker, vilket var problematiskt ur både luft- och ljudsynpunkt. Nu har vi sågat isär innerfönstren (ytterfönstren är skyddade och får inte ändras) och lagt bjälklag ända ut, så att det inte längre är några glipor mellan våningarna. Dessutom har vi monterat solskyddsgardiner mellan fönstren, berättar Ulf Tengmo.

Nästan hela huset har fått ett nytt system för att luften ska vara så bra som möjligt, både för personal och biblioteksbesökare.

– Det är en utmaning att installera ny teknik i ett gammalt unikt hus som KB. Huset håller liksom emot och vi har till exempel lagt mycken möda på att få plats med kablar, kanaler och rör i taket utan att takhöjden blir lägre, säger Ulf Tengmo. *

Med rötter i Tre Kronor

Kungliga Biblioteket var så sent som på 1870-talet fortfarande inrymt i en av Stockholms slotts flyglar. Men ända sedan 1500-talet har KB funnits med i bilden i det gamla slottet Tre Kronor.

I nnan Kungliga Biblioteket flyttade till Humlegården år 1878 låg nationalbiblioteket i den nordöstra flygeln på Stockholms slott. Den lokalen är fortfarande bibliotek och inrymmer under namnet Bernadottebiblioteket kungafamiliens privata boksamling.

Men KB:s rötter kan sökas betydligt längre tillbaka i historien, till Gustav Vasas första bokförvärv på 1520-talet. 1595 fick biblioteket särskilda lokaler i slottet Tre Kronor och år 1611 utnämndes den förste kunglige bibliotekarien.

Under trettioåriga kriget beslagtogs svenska trupper många böcker och handskrifter i kloster och slott på kontinenten. Krigsbytena hamnade på KB eller i Uppsala universitetsbibliotek och vid 1600-talets mitt betraktades Kungliga Biblioteket som ett mycket välförsett bibliotek i Europa.

Men när drottning Kristina lämnade Sverige 1654 tog hon med sig de mest

värdefulla böckerna till Rom, där de än i dag är kvar i Vatikanens bibliotek.

1661 infördes skyldigheten att leverera exemplar av allt som trycks i Sverige till KB. Efter det fick biblioteket nya lokaler i slottets nordöstra tornrum.

När Tre Kronor brann 1697 förstördes drygt 17 000 böcker och 1 000 handskrifter. Djävulsbibeln räddades genom att slängas ut från det brinnande slottet. En person ska ha skadats när han träffades av den utkastade jättebibeln.

I drygt 70 år efter branden hade KB provisoriska lokallösningar innan biblioteket kunde flytta in i biblioteksflygeln i det nya Tessinska slottet år 1768. Här skulle KB bli kvar i 110 år, en period präglad av trängsel och oordning, då det var omöjligt att få plats med den allt stridare strömmen av nya böcker.

1844 anställdes den unge Gustaf Klemming på KB. Han skulle bli 1800-talets mest namnkunnige kunglige

bibliotekarie och den som ledde kampen för att Kungliga Biblioteket skulle få en egen fristående byggnad. Den karismatiska och reslige Klemming med sitt långa hår och långa skägg var KB:s chef 1865–90.

En av de medarbetare Klemming anställde var August Strindberg, som år 1874–82 var amanuens på KB. Under tiden på KB skrev Strindberg sitt genombrottsverk »Röda rummet«, vars vackra originalmanus, skrivet med den lättlästa handstil som alla KB-anställda måste tillägna sig, finns bevarat i det särskilda Strindbergsrummet i KB:s underjordiska bokmagasin.

KB:s flytt från slottet till Humlegården pågick under hela hösten 1877. Som sista bok transporterades Djävulsbibeln till sitt nya hem på en släde genom Stockholm, på nyårsdagen 1878. *

TEXT: MATS CARLSSON-LÉNART

FORM: TAR I TRÄ

Bildhuggaren Felix Ginzburg har skapat fantastiska arbeten för Statens fastighetsverk. Till sin hjälp har han ett tusentals verktyg. Kulturvärden tog en titt på hans favoriter och bad honom berätta.

TEXT TOMAS ERIKSSON FOTO OSCAR STENBERG

GRAVYRSTICKEL

»Verktyg skapat av schweiziskt verktygsstål, som jag försett med egna handtag i trä, det svarta är ebenholts och det ljusa är citronträ. Jag använder dem till att gravera i metall, exempelvis för att gravera präglingens verktyget (matrisen), som används vid tryckeri.

STÄMJÄRN

»Det här stämjärnet är mitt favoritstämjärn. Det breda skäret används för grovbearbetning och anpassning av ytor. Jag har byggt stämjärnet själv av verktygsstål från ett stålverk, slipat järnet och satt på ett rejält handtag av valnötsträ.»

FALSHYVEL

»Egentillverkad hyvel som används för att hyvla fram nedsänkningar i ett trästycke, bland annat för utsmyckningar och fästen för tyg vid tapetseringsarbete. Tillverkad i björk, mahogny och valnöt.»

PUTSHYVEL

»Jag använder den mest för att anpassa större trätytor som ska limmas samman. Jag fick hyveln i present av en bildhuggarkollega.»

VINKELMÄTARE

»Används för att mäta vinklar vid bildhuggert, i första hand när jag ska passa in nya trästycken i befintliga träobjekt. Jag köpte dem för 20 kronor styck på en loppis i Småland och jag har haft stor nytta av dem.«

KLUBBA

»En klubba med slagyta av svarvat järnträ och handtag av ek. Viktigt är att slagytan är bred, så att man inte behöver titta på den änden av verktyget där man slår utan på egg-delen. En hammare av järn skulle slå sönder handtaget på verktyget.«

HANDSÅG MED SPECIALBLAD

»En uppemot hundra år gammal såg med ett blad med raka tänder och som är tjockare vid tänderna än vid ryggen. Bladet är gjort av segt stål, som är mycket tåligt för böjning. Sågen tillverkades av Sandvik i numrerad upplaga, denna har nummer 277.«

PASSARE

»Tillverkad på 1930-talet i numrerad upplaga. Jag använder den bland annat till att mäta yttermått på de konstverk jag arbetar med.«

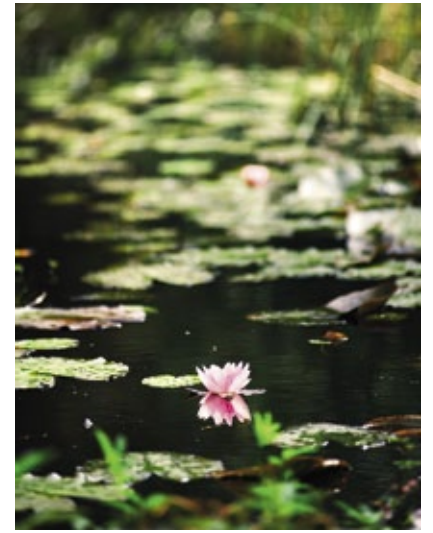
MARSTRAND

Stiger fram

*Bara en timmes resa från Göteborg
ligger Marstrand. En kungligt vacker
ö som nu vill visa upp fler sidor.*

Kung Oscar II älskade Marstrand. Fången Lasse-Maja hade för sin del helst sluppit ön. Följ med på en vandring över klipporna. Till grottor, näckrosor, bad, musik och konst och avgör själv. Är Marstrand fågel eller fisk.?

TEXT Lars Hjertberg FOTO Bert Leandersson

NÄR OSCAR II:S KUNGAJAKT DROTT siktades från Marstrandsön blev det snart en tradition bland baderskorna att söka sig ner till kajen och välkomnande vinka med sina vita handdukar. Kungen verkar ha gillat mottagandet. Mellan 1887 och 1907 återkom han regelbundet till den lilla bohuslänska ön drygt två mil väster om Kungälv.

Vid den här tiden var Marstrand och Carlstens fästning mest känt för sin försvarsroll och det periodvis enormt lönsamma sillfisket. Men redan i mitten av 1800-talet – två sekel efter att Marstrand vid freden i Roskilde blivit svenskt – hade den första kungligheten sökt sig till den klippiga ön, där det nu allt mer kom att handla om bad, rekreation och nöjesliv. Sedan först prins August och senare kung Oscar visat vägen, ville många välbärgade stadsbor stilla sin nyfikenhet. Vad var det som drog där ute i havsbandet?

När sfv:s förvaltningsområdeschef Ulrika Palmblad en januarioftermiddag går ombord

på färjan Lasse-Maja efter ännu ett Marstrandsbesök, är det just det där frågetecknet hon vill räta ut. Marstrand modell 2013 är för henne och öborna mycket mer än regattor, salta bad och restaurangliv. I samband med en undersökning, gjord av studerande från Handelshögskolan i Göteborg, tydliggjordes lokalbefolkningens starka band till öns gamla naturstigar. Stigar som också kommit att få en nyckelroll i nysatsningen på Marstrand.

– Vi bestämde oss för att göra i ordning vandringsleden. Vi lät göra skyltar och tryckte broschyrer. När folk såg att det faktiskt började hända saker var de inte sena att uttrycka sin

tacksamhet. På så sätt har leden blivit något av en symbol för den samlade satsningen, säger Ulrika Palmblad, som sedan förra sommaren också låtit tillgänglighetsanpassa den cirka två kilometer långa stigen mitt över ön – från vandrarhemmet Bätellet, ut till Skallens fyr.

– Vi dränerar och jämnar ut så att man kan ta sig fram med både barnvagn och rullator, säger hon.

Många Marstrandsbor med en historia på ön kan berätta om kittlande och spännande upplevelser en kort promenad bortom

FAKTA MARSTRAND

På Marstrandsön, två mil väster om Kungälv, finns det 2013 cirka 450 åretruntboende. Från Göteborg reser man lättast till Marstrand med Västtrafiks buss. Marstrand Express tar passagerarna från centrala Göteborg, via Ytterby, till Marstrands färjeläge på cirka 50 minuter. Från färjeläget på Koön tar det sedan bara några minuter ombord på färjan Lasse-Maja innan man kan stiga iland på Marstrandsön.

FAKTA CARLSTENS FÄSTNING

Carlstens fästning restes på 1600-talet och ansågs länge utgöra en av Europas starkaste kustfästningar. I dag är fästningen ett populärt besöksmål som under sommar-månaderna lockar tusentals besökare. Här kan man också övernatta på det så kallade soldathotellet. Under sommaren presenteras åtta föreställningar av Lasse-Majas gästbud och dessutom tio föreställningar om Marstrandsfänge no 90 Kleist av och med artisten Stefan Andersson.

För mer information: www.carlsten.se

folklivet längs kajen. Äventyr som för tillfälliga sommargäster oftast förblivit en gömd och glömd hemlighet.

Bara några minuter från Societetshuset och Båtellet vid öns norra inlopp ståtär naturens egenhändigt formade entré till den sagolika vandring som väntar. Nålsögat är en trång passage mellan två höga klippväggar som får vem som helst att känna sig liten. Väl igenom tappar man snart ögonkontakt med vattnet. Snart följer attraktionerna som på ett pärlband:

- I S:t Eriks park, etablerad av rektor Gustav Widell på 1860-talet, träder en lång rad familjer fram för den som kan sin flora. Vi räknar till nitton olika träd och buskar i grönskan innan stigen för oss vidare till den fridfulla näckrosdammen. Där, med den sällsynta röda näckrosen för ögonen, kan man sitta hur länge som helst och filosofera.
- Grottan en bit bort tar fatt i fantasin. När den dansk-norske sjöofficeren Tordenskiöld 1719 gick iland med sina mannar, fungerade grottan som gömställe för Marstrandsborna.

- I bokskogen hittar vi också den så kallade Offerstenen, vars historia är lika fantasieggande som oklar.

Och innan vi vet ordet av är vi uppe på öns kanske högsta punkt: lotsutkiken, från vilken man kan skönja kustlinjen på ön som inte är mer än dryga kilometern bred.

Ulrika Palmblad kastar redan intresserade blickar mot leden närmast vattenlinjen och hoppas snart kunna göra även den mer lättillgänglig.

– Fast barnvagnsvänlig kommer den förstas aldrig att bli. Det skulle kräva alldeles för stora ingrepp, säger hon.

Öns västra delar – de som inte är bebyggda – väntas under året få status av naturskyddsområde.

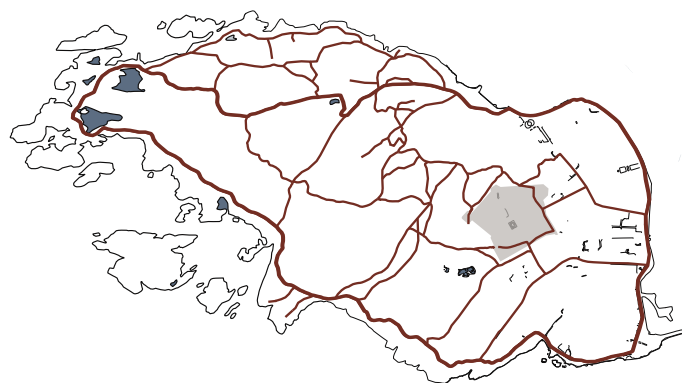
– Men det är inget som kommer att begränsa tillgången, fortsätter Ulrika Palmblad, som tillsammans med hembygdsföreningen planerar att komplettera förra årets positionsskyltar med ännu mer vägledning. Den här gången av historisk art.

Man behöver inte vara särskilt barnslig för att dras med i den sagokänsla som öppnar sig längs vandringsleden över Marstrand. Efter tillgänglighetsanpassning och nya skyltar är S:t Eriks grotta, bokskogen och de röda näckrosorna redo att möta många fler besökare.

»Vi dränerar och jämnar ut så att man kan ta sig fram med både barnvagn och rullator«

Statens fastighetsverk har restaurerat de gamla stigarna över Marstrandsön för att kunna bjuda på alla fantastiska skatter som ön bjuder på.

– När man till exempel står vid S:t Eriks grotta ska man på skylten kortfattat kunna läsa om vad man ser, för att sedan via en smart-phone och en QR-kod ha möjlighet att hämta en utförligare bakgrund.

Att Marstrands dragningskraft är som störst under sommarmånaderna behöver man inte vara kung för att förstå. Å andra sidan har det hänt mycket på ön sedan Drott i början av 1900-talet lade till nedanför Societetshuset.

Regattorna och restaurangerna kommer förstås alltid att ha sin publik, men kanske blir 2013 året då fler än de åretruntboende upptäcker rikedomerna på öns inre stigar.

Redan sommaren 2012 lockade nyöppnade Konsthallen

Ulrika Palmblad

Strandverket gästar till Marstrand med sina spännande utställningar. I år har man ännu ett våningsplan till förfogande. Över alltihopa vakar Carlstens fästning med teater, konserter och under året dessutom nyetablerad service i form av kafé och fler toaletter.

En rad aktörer följer med intresse utvecklingen på Marstrand. Kungälvskommun och Södra Bohuslänsturism är två av dem. Västsvenska turistrådet försöker å sin sida göra besöksmålet mer känt utanför landets gränser. Alla är de förvissade om att öns kulturturism har kapacitet att locka besökare från både när och fjärran.

Efter att ha stigit av färjan är Ulrika Palmblad tillbaka i Göteborg på mindre än en timme. Så nära och ändå så annorlunda.

Fågel eller fisk? Bara framtiden vet. *

RITAD HISTORIA

I Södra Bankohuset finns en samlad kulturskatt av gamla ritningar. Kulturvärden skickade arkitekturhistorikern Rasmus Wærn till ritningsarkivet.

TEXT Rasmus Wærn FOTO Magnus Fond

DRA UT AB 20:1, säger Jesus Montilla till Misha Sennfors. »Där borde 1928 års uppmätning av Nationalmuseum ligga.« Och naturligtvis, där ligger Ture Rybergs ritningar från 1920-talet, tillsammans med ritningar från alla andra arkitekter och ingenjörer som gjort något med det snart 150-åriga huset. De är långt fler än vad man kan läsa i alla de böcker som skrivits om museet. Ryberg gjorde inte bara uppmätningar utan även ledstänger, elementgaller och ett glastak över mumiekistan, den stenkoffert som stod på den södra gården fram till dess igenbyggnad på sextiotalet. Naturligtvis finns också Per-Olof Olssons alla ritningar till denna stora ombyggnad här, tillsammans med Gustaf Lindgrens lanterniner från 1919, Otar Hökerbergs montrar i miniatyrkabinettet från 1928 och Whites atrium från 1995.

JAG STÅR I KÄLLAREN på Statens fastighetsverks huvudkontor i Gamla Stan och gräver i arkivet. Här är tyst och stilla. Det är en plats där tiden ska stå still. Ritningshurtsarna i de tre rummen vittnar om mängden tankar som statens byggande genererat genom åren. Framför mig ligger Nationalmuseums minnesbank, allt smått och stort som det stora

huset upplevt finns bevarat i dessa lådor. Om det föregåtts av en ritning, vill säga. Här hittar jag dess oskrivna historia, allt det byggnaden varit med om sedan den en gång byggdes. Just byggnadsritningarna ligger inte här; det indikerar att beställaren varken var Statens fastighetsverk eller dess föregångare Byggnadsstyrelsen. I Nationalmuseums fall står materialet från tillkomsten att finna på moderinstitutionen Riksarkivet.

NÄR EN OMBYGGNAD AV NATIONALMUSEUM nu planeras är den historiska relevansen i fokus för många åtgärder. Kunskaperna om hur huset en gång fungerat kan erbjuda rimligare lösningar än den omväg som anpassningar till senare tiders överlagringar innebär. Här spelar detta arkiv ut sitt trumfkort. Eftersom många av de byggnader som SFV förvaltar har hanterats av projektörer med ritningen som arbetsredskap, gör arkivet det möjligt att ställa sig på vilken tid som helst i historien och se husen så som de då såg ut.

*Rasmus Weern bläddrar
bland ritningarna i Statens
fastighetsverks skattkam-
mare. Bredvid honom står
Anna-Maria Koumentakou
och högst upp i bild Misha
Sennfors och Jesus Montilla.*

DE TRE SOM ARBETAR MED ARKIVET – Jesus Montilla, Misha Sennfors och Anna-Maria Koumentakou – faller fort in i en gemensam beundran för dåtidens färdigheter med ritstift och linjal, trots att de samtidigt är rutinerade cad-användare. De är alla erfarna projektörer och har ritat hus både i Sverige och utomlands. Till skillnad från andra arkivarier är färdigheterna i cad viktigare för deras dagliga arbete än kunskaper om historiska tekniker. För arkivet på SFV är framför allt ett arbetsredskap för dem som ska lämna över nutida kunskaper eller som söker de mest uppdaterade ritningarna på de gamla husen. Då är materialet som regel digitalt, vilket betyder att arkivarierna framför allt hanterar, redigerar och arkiverar cadfiler.

ARKIVETS HUVUDUPPGIFT är att förse dagens fastighetsförvaltare, husarkitekter och slottsarkitekter med ritningar som beskriver hur husen ser ut i dag. Till detta används de stora

ritningshurtsarna allt mer sällan, till dem söker sig framför allt studenter och forskare, men också konstruktörer i SFV:s projekt. De mest kompetenta utmärker sig genom att intressera sig för hela förloppet.

Att dra fram de gamla ritningarna utan handskar känns lite ovanligt för en gammal arkivforskare som jag. Men det är som regel inga original man tar tag i, utan kopior av olika slag. Framför allt relationsritningar, sådana som beskriver hur det blev, snarare än förslag och byggnadsritningar även om de också förekommer. Här finns också många beräkningshandlingar som handlar om driften. Relationsritningarna är de mest efterfrågade. Den som måste veta var i väggen rören går är inte så hjälpta av att se förslaget.

I dag växer dock det analoga arkivet, det på papper och på ritfilm, bara sporadiskt då det dyker upp gamla handlingar. Finns materialet digitalt så prioriteras det framför pappren. Men hur de tredimensionella handlingar som nu produceras

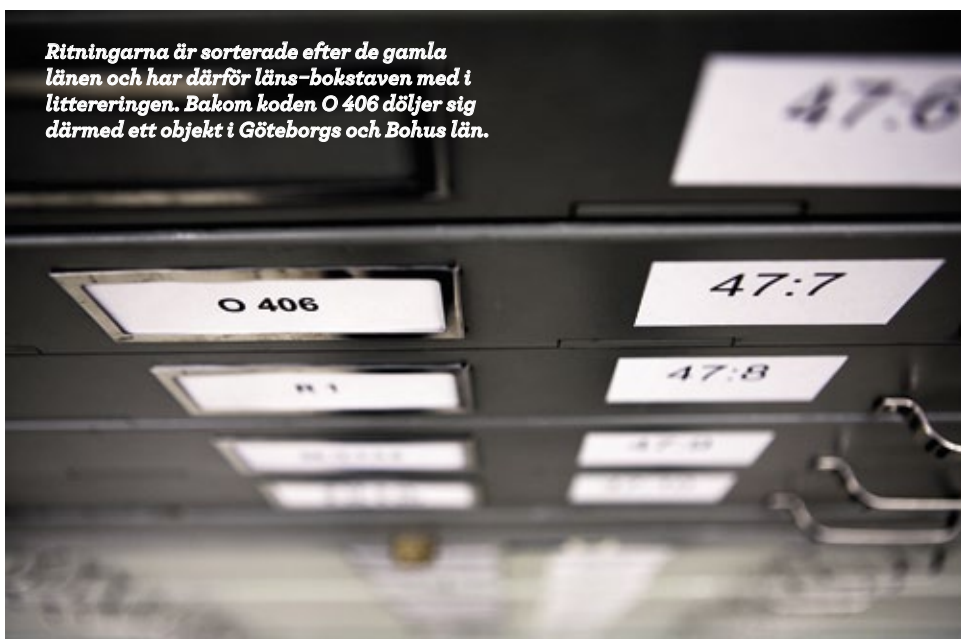

Det är framför allt det digitala arkivet som växer numera, men det kommer ännu in gamla handlingar att sortera in i lådorna.

Ritningarna är sorterade efter de gamla länen och har därför läns-bokstaven med i littereringen. Bakom koden O 406 döljer sig därmed ett objekt i Göteborgs och Bohus län.

»Eftersom vi aldrig kan veta vad det är som kan bli intressant för framtidens förvaltare, arkitekter och ingenjörer att se, finns det inget alternativ till att spara på allt.«

ska kunna hanteras så att framtida generationer får tillgång till dem är ännu oklart.

Digitaliseringen har naturligtvis inneburit ett enormt språng framåt för att göra det möjligt att både samla på allt och samtidigt göra det tillgängligt. Och säkert. De stora järndörrarna, som en gång stängde valven under huset vid Järntorget i Stockholm, där Sveriges Riksbank förr höll hus, vittnar om att rummen byggdes för att tingen däri skulle bevaras vad som än hände. Men historien visar också att allt kan hända. Klockan 14 den 3 mars 2009 störtade Kölns stadsarkiv samman sedan bygget av den nya tunnelbanan underminerat marken. Handlingar från medeltiden rasade rakt ned i leran, och ett ihållande regn gjorde inte läget bättre. Nu frystorkas alla deras handlingar i en väldig restaureringsprocess som också innebär att allt material digitaliseras. Men lika självklart som att allt det som hamnade i den tyska leran ska sparas i datorer, är att allt också sparas i original, inte minst för att vi inte kan veta vilka kunskaper morgondagens forskning kommer att kunna dra ur de ursprungliga handlingarna.

FÖR HUR VIKTIGA DE DIGITALA ARKIVEN ÄN BLIR, kommer de aldrig att kunna konkurrera med de verkliga handlingarna när det kommer till autenticitet. Gamla uppmättningsritningar blir paradoxalt nog allt mer relevanta ju äldre de blir. När de var nya var de förhoppningsvis identiska med huset. Men ju mer tiden går, desto mer berättar de om en annan verklighet än den ögat möter. Eftersom vi aldrig kan

veta vad det är som kan bli intressant för framtidens förvaltare, arkitekter och ingenjörer att se, finns det inget alternativ till att spara på allt.

RITNINGSARKIVET I SÖDRA BANKOHUSET känns som en ovanligt pålitlig plats för att spara den svenska byggnadshistoriens mest handfasta dokument. I lådorna finns en del känsliga uppgifter, men också sådana som nu övergått från att ha en strategisk betydelse till en rent kulturhistorisk. Dit hör till exempel Karlsborg, centralfästningen vid Vätterns strand, vars projektering var ett mästerverk. Stenen höggs inte på plats utan i Borghamn på andra sidan sjön. De komplexa ritningarna till dess bombsäkra valv vittnar om vilka intrikata problem man kunde hantera enbart med penna och papper. Lådorna, som visar ritningarna över Karlsborgs fästning, är inte bara fulla av vackert lagerade ritningar utan även av ett stycke märkvärdig ingenjörshistoria. *

STATENS FASTIGHETSVERKS ARKIV:

Arkivet är tillgängligt för besök efter överenskommelse på telefon 08-696 71 61. Torsdagar är arkivet stängt för hantering av beställningar och arkivering och svarar då heller inte i telefon.

Arkivansvariga: Jesus Montilla, Anna-Maria Koumentakou och Misha Sennfors

Besöksadress: Järntorget 84, Stockholm

Appellations för förmynd. Emb. & Wäpnen. den 24 Junij 1846.
3006
HANS MAJESTÄTS KEJSAREN
AF RYSSLAND &c. &c. &c.
Carl Erikson

MIN ALLERNÅDIGSTE HERRES
HÖGTBETRODDE MAN,

General-Gouverneur öfver Finland, General af Infanteriet, General-Adjutant, Mini-
ster för sändes ärenderna, Ledamot uti Riks Rådet, Senator, en Chef Commenderande
Armée-Corpsen i Finland, Ledamot uti den under den 18 Augusti 1814 i Näder ned-
satte Committee i St. Petersburg, Riddare af KEJSERLIGA St. Alexander Nevskij
Orden i brillanter, Georgs Ordens fjerde Class, St. Annae Ordens första och fjerde
le Merite och Roda Orns Ordens andra Class med Stora Korset, Kongl. Preussiska pour
St. Leopolds Orden, Riddare af Kongl. Würtembergiska Militair Orden, Bajerska
St. Maximilians Ordens tredje Class och Franska St. Ludvigs Orden, bärande guld-
och Eylan, samt Medaillerna i silver till äminnelse af år 1812 och för intagan-
af Staden Paris den 19 Martii år 1815.

18. KOI

Carl Erikson

Jag

ARSENIJ ZAKREWSKIJ

Gör veterligt: Att som *Tämförnare Casjällen*
Just. rådgifaren

anmält sig vara sinnad att resa till *Kung. Rapsalens Staden*
Stockholm och derföre anhållit om Rese-Pass; Altså
varda å dragande Kall och Embetes vägnar vederbörande, som tillkom-
mer på de Resande hafva uppsigt, härigenom anmodade och förstämigade,
att låta bemälte *Rapsalens*
såsom uti rätt värf och ärende stadd,
fritt och obehindradt pass *etc.*

den *17 Junij* 1846.

A. Zarewsky

Carl Erikson

Carl Erikson

FOTO ALEXANDRU BABOS
Ett brev från borgmästaren och läkaren i Ekenäs intygar att resenären är vid god hälsa

En finsk gesälls livshistoria gömdes i Assistanshusets golv

Aret var 1831 då handsk- och sämskmakargesällen Gustaf Wilhelm Malmgren reste till Stockholm från Ekenäs i det då ryska storfurstendömet Finland. Sällan hade han väl annat att hans välbevarade pass skulle hittas 181 år senare under golvbrädorna i Gamla auktionsverket på Riddarholmen.

I byggnaden genomför Statens fastighetsverk (SFV) en omfattande renovering för hyresgästerna Mark- och Miljööverdomstolen och Justitiekanslern. Fyndet gjordes när man lossade på en bräda i golvets trossbotten i november 2012.

– Passet är mycket välbevarat och har flera bifogade resehandlingar, bland annat ett brev från borgmästaren och läkaren i Ekenäs som intygar att resenären är vid god hälsa. Det verkar som om man har använt sig av dokument och

handlingar som utfyllnadsmaterial när golvet senast lades om 1835. Troligen finns det fler pass under golvbrädorna, säger Alexandru Babos, kulturarvsspecialist vid SFV.

Vart Gustaf Wilhelm Malmgren tog vägen och varför han blev av med passet förtäljer inte historien. En möjlig förklaring är att han lämnade det ifrån sig när han behövde pantsätta något.

För Riddarholmen har inte bara varit de rikas holme utan också ett riktmärke för de allra fattigaste. I mitten av 1700-talet byggdes här Generalassistskontoret, som 1774–1891 bedrev pantlåneverksamhet och auktioner.

– Huset hade stor betydelse för stadens fattiga, som köade för att få några slantar för sina ägodelar i en tid med återkommande sociala spänningar och stora ekonomiska förändringar i samhället, säger Alexandru Babos.

Fastigheten kallas i dag för Gamla

auktionsverket, men Statens fastighetsverk har föreslagit ett namnbyte till Assistansen för att lyfta fram husets långa koppling till statens utveckling och landets historia. SFV:s renovering av huset beräknas vara klar i mitten av 2014.

TEXT Åsa Carlberg

ANDRA INTRESSANTA HÄNDELSER ÅR 1831

- *Kungariket Belgien utropas och Leopold I blir kung.*
- *Vestmanlands Läns Tidning börjar utges.*
- *De första hästkapplöpningarna hålls i Sverige.*
- *Jönköping drabbas av översvämning.*
- *Slavhandel förbjuds i Brasilien.*
- *Främlingslegionen bildas i Frankrike.*
- *Den första svenska nykterhetsföreningen bildas.*
- *Det första statistiska verket, "Statistik över Sverige" av Carl af Forsell, ges ut.*
- *Xianfeng, den 17:e kejsaren av Kina föds.*

KÄLLA: WIKIPEDIA

POSTTIDNING B

RETURADRESS Kulturvärden, c/o Titeldata, 112 86 Stockholm

Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:
www.kulturvarden.prenservice.se eller ring 0770-457152.

Mot en expeditions- och portoavgift på 150 kronor
får du fyra nummer av Kulturvärden.

 STATENS
FASTIGHETSVERK

Stenkoll på slottet

om den stora fasadrestaureringen

Utställning på Livrustkammaren 16/2–18/8 2013